

Статията за първи път е публикувана в изданието „МЕДИАПУЛ“ на 14 август 2026 г.

<https://www.mediapool.bg/kogato-detsa-stigat-do-nasilie-mozhem-li-da-se-namesim-predi-da-e-stanalo-kasno-news386540.html>

КОГАТО ДЕЦА СТИГАТ ДО НАСИЛИЕ: МОЖЕМ ЛИ ДА СЕ НАМЕСИМ ПРЕДИ ДА Е СТАНАЛО КЪСНО?

Йордан Божилков, директор на Софийския форум за сигурност

Жестокото убийство в Пловдив, за което са обвинени непълнолетни младежи, предизвика шок и разбираема обществена реакция. И много въпроси. Как деца могат да стигнат до подобна жестокост? Къде са били родителите и училището? Каква е ролята на приятелската среда и социалните мрежи? Каква е дейността на държавните органи? Достатъчно строг ли е законът и трябва ли да има по-тежки наказания за непълнолетни?

Тепърва предстои разследване и съдът ще установява обстоятелства, мотиви и индивидуалната отговорност на всеки от участниците. Не бих искал нито да предреждам тези въпроси, нито да поставям диагноза на младите хора от разстояние. Но случаят ме върна към тема, по която работехме активно преди десет години - радикализацията сред младите хора и най-вече възможностите тя да бъде разпознавана и предотвратявана.

Без категорично да определям този случай като радикализация, в поведението на групата могат да бъдат разпознати редица механизми, които познаваме от процесите на радикализация. Именно тях трябва да изследваме – как се формира групата, има ли идеологически мотив, как се създава образът на „врага“, как се оправдава насилието и каква е ролята на физическата и дигиталната среда. Именно затова този случай трябва да ни накара да погледнем не само към извършеното престъпление и наказанието, а към онова, което се случва преди него в семейството, училището, приятелската група, интернет и обществото и към възможностите да се намесим навреме. За мен

по-трудният и по-важен въпрос е как да предпазим децата, преди да стигнат до такова действие.

През 2016 г. Софийският форум за сигурност реализира проект „Радикализацията сред младите хора - новото предизвикателство пред Европа“. Издадохме сборника „Радикализмът и младите“ <https://sofiaforum.bg/publications/radicalization-and-youth>, в който събрахме анализи на експерти от службите за сигурност, Института по психология на МВР, академичните среди, образователната система и гражданския сектор.

Тогава отчетохме, че радикализацията има психологически, социални, семейни, образователни и идеологически измерения. Един от основните изводи беше, че радикализацията е процес, а не момент. Тя може да започне с криза на идентичността, чувство за несправедливост, изолация, потребност от принадлежност или признание и постепенно да доведе до приемане на все по-крайни позиции и оправдаване на насилието.

С проекта искахме да отговорим основно на нарастващия тогава проблем с терористичната групировка „Ислямска държава“, която радикализираше и привличаше млади хора от европейските общества да се сражават на тяхна страна. Но ние разгледахме и други прояви - крайнолява и крайнодясна радикализация, политически екстремизъм, футболно хулиганство и групово насилие. Беше важно да анализираме механизмите на радикализация на младите, а оттам и възможностите за превенция.

Психолозите определят юношеството като период, в който се изгражда идентичността, търси се принадлежност и се оспорват авторитети. Младият човек често търси група, която може да му даде приятелство, признание и усещане за значимост. Но тя може да предложи и много просто обяснение на сложния свят - кои сме „ние“, кои са „те“, кой е виновен и защо нормалните правила не трябва да важат спрямо определени хора. Тук започва опасната промяна. Не когато един млад човек има крайно мнение, а когато постепенно започне да приема насилието като легитимно средство.

Така се изгражда силно морално разделение между „ние“ и „те“, при което „другият“ постепенно губи своето човешко достойнство, а насилието срещу него започва да изглежда оправдано. Ако това се случва в група, процесът може

взаимно да се усилва. Ако се случва и в онлайн среда, процесът може да стане още по-бърз и да достигне до много повече хора. Самото разделение на нацията, особено ако то е на ценностен принцип, носи съществени рискове.

Според публично известната информация част от младежите в Пловдив са се възприемали като „ловци на педофили“. Конкретните мотиви трябва да бъдат установени от разследването, но самият модел заслужава анализ. Защитата на децата от сексуално насилие е безспорно справедлива кауза. Но справедливата кауза не дава право човек сам да определя кой е престъпник, да го разследва, да го осъжда и да го наказва. И когато един човек или една група започне да си присвоява тази функция, вече виждаме познат механизъм: нашата кауза е добра, другият е лош и следователно спрямо него са допустими действия, които иначе бихме определили като недопустими.

Когато говорим за тези процеси днес, провокирани от трагедията в Пловдив, много лесно е да посочим социалните мрежи като основен виновник. Според мен това би било прекалено опростяване. Социалните мрежи са преди всичко среда, място, в което младите хора общуват, срещат се, учат, създават приятелства и формират възгледи. За съжаление, те могат и да се радикализират там. Но радикализацията не е родена от интернет. Тя може да протича и във физическата среда - в приятелска компания, футболна агитка, политическа или религиозна организация, неформална група, училище или квартал.

Разликата е, че дигиталната среда може значително да улесни и ускори този процес и да увеличи неговия мащаб. Млад човек може за минути да намери стотици съмишленици, да попадне в затворена информационна среда и постоянно да получава съдържание, което потвърждава и усилва неговите възгледи. Това, което във физическия свят може да се развива в ограничена група, онлайн може много бързо да достигне до огромен брой хора.

Социалните мрежи правят разпознаването на признаци на радикализация по-трудно, но не и невъзможно, тъй като тя има своите прояви в поведението. Децата са уязвими както във физическата, така и във виртуалната среда, но преди крайната проява на радикализация има моменти, в които някой може да

забележи какво се случва. Родителят може да види промяна в детето си и да забележи зараждащ се проблем. Учителят може да забележи промяна в поведението и отношенията със съучениците. Психологът може да разпознае изолация, агресия или фиксация върху определена идея. Социалният работник може да вижда проблем в семейната среда. Полицията може да има информация за агресивна група в определен квартал /разговорът за „локалите“ също заслужава отделен анализ/. Но всички те трябва да знаят как да действат.

Точно затова преди десет години поставяхме силен акцент върху обучението на т.нар. практики на първа линия - учители, психолози, социални работници, полицаи и медицински специалисти. Те трябва да бъдат обучавани как да разпознават ранни признаци на радикализация и как да постъпват. Какво прави един учител, ако види подобен процес и към кого се обръща? Какво прави училищният психолог? Кога трябва да бъде включен социален работник и кога полицията? Какво трябва да направи родителят, който усеща, че губи връзка с детето си?

Отговорите на тези въпроси са ключови за превенцията. При работата с младите хора първото усилие трябва да бъде да ги предпазим и да ги отдалечим от негативните фактори, преди да се стигне до противообществени прояви, престъпления и наказание.

Така действа британската система Prevent. Тя е изградена именно върху идеята за ранна превенция: когато учител, лекар, социален работник, полицаи или друг специалист установи признаци, че човек може да бъде уязвим към радикализация, съществува механизъм рискът да бъде оценен и при необходимост да бъде предложена индивидуална подкрепа. За решаване на конкретни казуси се събират специалисти от различни сфери. Целта е да се действа достатъчно рано, преди уязвимостта да се е превърнала в насилие или престъпление.

Понякога е необходим разговор с психолог, друг път работа със семейството, социална подкрепа или намеса на училището. Едва когато има реални данни за подготовка на насилие или престъпление, трябва да се включат правоохранителните органи и, когато е необходимо, службите.

Но МВР и службите трябва да участват в тази система за превенция. Спомням си как преди няколко години десетина младежи нападنا сина ми и двама негови приятели посред бял ден на една от метростанциите в София. Колко учуден останах, когато в районното управление, където отидохме след случая, ни казаха, че побойниците са известни на полицията и това не е първият случай на нападение. Щом са били известни на полицията, естественият въпрос е какви възпитателни и превантивни мерки са били предприети. Говорено ли е със семействата и с учителите? МВР не трябва да бъде само правоприлагащ и наказващ орган, а активно да участва в превенцията.

Може би най-трудно е за родителите, но трябва да могат да получат съвет и да знаят как да подхождат, ако забележат проблем. Имаше случай през 2019 г., отново в Пловдив, когато именно родителите на 16-годишен ученик, радикализиран онлайн от „Ислямска държава“ и стигнал до подготовка на самоделни взривни устройства, подават сигнал и така се стига до намесата на държавата, преди да бъде извършен терористичен акт.

За нас като общество е важно да разберем дали случаите, за които научаваме от медиите, са изолирани, или са проявление на по-широки процеси сред младите хора. Важно е да установим кои фактори влияят върху тези процеси – личностни, груповата принадлежност, социалните мрежи, семейната и училищната среда, какви идеологически или други мотиви стоят зад подобно поведение.

Има и още едно измерение, което не бива да пренебрегваме. Съвременните външни хибридни въздействия търсят именно съществуващите слабости и разделения в обществото, за да ги усилят. Конкретният случай трябва да се анализира и през призмата на такъв възможен риск за сигурността.

Апелирам за провеждане на сериозно изследване на тези проблеми. То би могло да съчетае социологическо проучване с допитване до практиците на първа линия - учители, училищни психолози, социални работници, полицаи и медицински специалисти. Дори едно добре структурирано изследване сред хората, които ежедневно работят с млади хора, може да ни даде много по-добра представа какви процеси наблюдават, как са се променили през последните години и къде виждат най-големите рискове. Подобно познание ще е важно за бъдещите политики.

Със сигурност формите и методите на радикализация през 2026 г. не са същите като през 2016 г., затова трябва да има не кампанийни мерки, а постоянна система за ранна превенция, постоянно обучение и осъвременяване на документите и методиките, по които се работи. Много важно е тези мерки да се прилагат преди всичко на най-ниското ниво: в училището, семейството, групата и местната общност.

Отговорността сега е преди всичко на правителството. То трябва да покаже как съществуващите стратегии за децата и за противодействие на радикализацията ще бъдат превърнати от документи в реално действащи политики с конкретни отговорности, обучение, взаимодействие между институциите и измерими резултати.

Очакваме комплексен подход, задълбочен и научно обоснован, а не „административен“ анализ на ситуацията и най-вече да предложи на обществото конкретни мерки и цялостна система за действие с фокус върху превенцията.

Но отговорността не е само институционална. Като общество трябва да разберем къде са слабостите, които позволяват подобни процеси да се развиват незабелязано. Извършителите на престъпления трябва да носят своята отговорност. Но за държавата и обществото по-трудната задача е да направят всичко възможно следващите деца да не стигнат до престъплението. Това е смисълът на превенцията.

Не всеки тревожен случай трябва да стига до МВР или ДАНС. Напротив, ако службите за сигурност са първата институция, която реално се занимава с проблема, в много случаи вече сме закъснели.